

Дмитро Нефьодов

ІСТОРІОГРАФІЯ РУХУ ОПОРУ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ (1941–1944 рр.): СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано стан наукової розробки історіографії руху Опору в Південній Україні у роки німецько-радянської війни. Зроблено висновки дослідницької роботи істориків війни, окреслено коло недостатньо вивчених питань і перспективні напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: *історіографія, німецько-радянська війна, Південна Україна, національний рух Опору, радянський рух Опору.*

Наслідком постійної зацікавленості багатьох істориків та представників громади всіх поколінь стало накопичення величезної кількості літератури з проблеми руху Опору в Південній Україні в роки навали німецько-румунських окупантів (1941 – 1944 рр.). Це зумовлює потребу історіографічного аналізу наукової продукції, що вийшла друком за останні 70 років. Однак перед дослідженням конкретно-історичного доробку українських і зарубіжних учених та виведенням історіографічної концепції потрібно проаналізувати стан наукової розробки проблеми, визначити основні тенденції у вже існуючій історіографічній літературі з нашого питання.

Поява історіографічних праць з проблеми руху Опору припадає на кінець 50 – початок 60-х років минулого століття. До цього моменту історіографічних розвідок, у сучасному розумінні цього терміна, майже не було. В дисертаціях, захищених у першу повоєнну п'ятирічку, історіографічних розділів або просто не існувало, або дослідники обмежувалися лише короткими оглядами літератури, більш схожими на бібліографічну розвідку. Саме так можна характеризувати історіографічні огляди в дисертаціях С. Герцмана [1], І. Семенова [2], В. Слуцького [3], предметами досліджень яких стали дії підпільників та партизанів безпосередньо в південних областях України, та в дисертаціях М. Бондара [4], С. Клименка [5] та П. Тронька [6], які або досліджували означену тему на загальнореспубліканському рівні (П. Тронько), або ж опосередковано зверталися до підпільно-партизанського руху, розробляючи дещо іншу тематику (М. Бондар, С. Клименко). Причин, що пояснюють такий стан справ, декілька: по-перше, зовсім невелика кількість власне конкретно-історичних досліджень, по-друге, історична наука перебувала під значним впливом сталінської концепції війни і його теоретико-методологічного “орієнтиру” – праці “О Великой Отечественной войне Советского Союза” [7]. Роль істориків зводилася до ілюстрування та коментування основних сталінських догм і вказівок відділів цензури та пропаганди центрального комітету комуністичної партії, а створення історіографічних праць до їхніх планів на цьому етапі не входило.

У 1958 році М. Данилюком, Є. Сафоновою та А. Черченком проведено аналіз дисертацій, присвячених підпільно-партизанському рухові в Україні у роки німецько-радянської війни [8]. Джерельна база огляду складається із дисертацій, що їх захищали в Інституті історії АН УРСР та Київському державному університеті імені Т. Шевченка в 1946–1957 рр. Автори схвально оцінюють той факт, що більшість дисертацій історико-партійного спрямування, водночас автори критикують локальність та обмеженість територіальних рамок дисертаційних досліджень однією-двома областями, пропонують низку сюжетів, які потребують, на їхню думку, подальшої розробки [8, с. 109-110]. Загалом цей огляд є першою і, фактично, єдиною історіографічною розвідкою в другій половині 50-х років минулого століття із зазначеної теми.

У першій половині 60-х років ХХ ст. кількість історіографічних оглядів, особливо з проблемної історіографії, збільшується. Перші з них мали статус всесоюзних, тобто ставили за мету проаналізувати праці вчених усього СРСР з обраної теми. До таких публікацій треба віднести насамперед статті А. Самсонова у співавторстві з А. Курносим [9] та огляд, здійснений особисто А. Курносим [10]. Автори першої розвідки протиставляють радянську концепцію історії руху Опору, засновану на “керівній діяльності Комуністичної партії, радянському патріотизмові та єдності народів СРСР”, поглядам представників “буржуазної реакційної історіографії”, які вважали основними причинами розгортання підпільно-партизанського руху “помилки окупаційної влади та встановлення ними терористичного режиму в загарбаних районах” [9, с. 104]. Авторами докладно проаналізовано дослідження М. Супруненка “Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941–1945)”. Науковці схвально оцінюють показ М. Супруненком особливостей ведення “малої війни” у південних степових

районах республіки, діяльності підпільників у містах, позитивно відзначають відведення науковцем зображенню підпільно-партизанської боротьби одного з центральних пунктів у своєму дослідженні [9, с. 105]. Дослідники констатують наявність специфічних умов, у яких розгорнули свою діяльність партизани та підпільники Криму, аналізують дослідження К. Шамко, присвячене цій проблемі [9, с. 106]. Поряд із позитивними особливостями автори огляду виокремлюють низку негативних моментів у дослідженнях радянських фахівців. До них вони відносять ілюстративність, односторонність у зображенні подій, незбігання багатьох цифрових даних, значну обмеженість джерельної бази. Дослідники наголошують на потребі створення низки праць з історії підпільно-партизанського руху в східних та південних областях України [9, с. 110].

У статті А. Курносова [10] проаналізовано праці радянських істориків із всебічного показу ролі партії в організації та розвитку партизанського руху. Автор порівняв ступінь висвітлення у радянській науковій літературі різнопланових форм Опору і дійшов висновку, що набагато більше уваги істориками приділено збройній боротьбі партизанських загонів. А. Курносов рекомендує зосередитися на менш досліджених формах Опору – актах саботажу, диверсіях, незбройному Опорі широких народних мас [10, с. 177].

У 60-х роках ХХ ст. перед радянськими дослідниками періоду німецько-радянської війни стояло ще одне важливе завдання. В цей період на Заході накопичилася величезна кількість праць з радянського руху Опору. Їх авторами ставали, зазвичай, учені-радянологи, дослідники Другої світової війни, вище військове керівництво вермахту. Низку праць створено на замовлення військового командування США, яке керувалося не стільки потребами історичної науки, скільки практичною необхідністю. Радянські ж історики повели рішучий наступ проти “фальсифікацій всенародної боротьби в тилу німецько-фашистських військ” представниками так званої “буржуазної реакційної історіографії”. Однією з перших праць такого роду стала стаття А. Курносова та Є. Лагутіна [11]. Автори розвідки звинувачують своїх закордонних колег у намаганні протиставити інтереси радянського народу комуністичній партії у минулій війні, трактують як свідому фальсифікацію твердження майже всіх західних авторів про те, що зародження та посилення партизанського руху на окупованій території СРСР стало наслідком жорстокої політики окупаційної влади, наявністю великої кількості “помилоч” [11, с. 172–174]. У статті Л. Кизи [12] дається докладний аналіз праці Дж. Армстронга “Радянські партизани в Другій світовій війні”. Історіограф погоджується з відомим закордонним дослідником, що значення партизанського руху важко переоцінити, адже в тилу німецьких окупантів партизани діяли як “довга рука радянського ладу”, яка підтримувала в населення окупованої території відчуття постійної присутності радянської влади, підкреслює, що Дж. Армстронгу вдалося відобразити деякі сюжети, що не знайшли свого висвітлення у працях українських науковців. Ідеться про діяльність партизанських загонів у Південній Україні в плавнях нижньої течії Дніпра на початку війни [12, с. 110–111]. У 60-х роках ХХ ст. вийшла ще низка праць з означеного напрямку [13; 14; 15].

У 1967 році у видавництві Московського державного університету опубліковано збірник статей під редакцією М. Найденова “Очерки по историографии советского общества” [16]. У цьому збірникові нашу увагу привертає стаття Т. Логунової [16, с. 207–214], яка є панорамним оглядом проблеми руху Опору в історіографічному полі, має узагальнювальний характер. Джерельна база історіографічної розвідки дуже потужна, однак охоплює питання руху Опору на всій окупованій території СРСР, а тому до неї ввійшли лише найвизначніші праці українських істориків. Поряд з позитивними рисами автор вказує на низку недоліків воєнної історіографії (1941–1945 рр.), серед яких називає описовість, завищення втрат ворога, спрощення при показі процесу зародження та розвитку народної боротьби, не розкриття на конкретно-історичному матеріалі зв'язку дій партизанських загонів із радянським підпіллям та частинами Червоної армії (ЧА) [16, с. 209]. До негативних рис повоєнної історіографії та наукових праць, які вийшли після ХХ з'їзду КПРС, Т. Логунова відносить слабке висвітлення процесу організації радянського підпілля на підприємствах, зайнятих окупантами, діяльність найперших організаторів та керівників партизанських загонів.

У 60-х роках минулого століття опубліковано низку дисертацій з підпільно-партизанської тематики. Однак історіографічний аналіз у цих працях залишається ще на доволі низькому рівні. У кандидатській дисертації видатного в майбутньому історика В. Нем'ятого [17] історіографічний розділ відсутній. Автор обмежився коротким бібліографічним оглядом літератури. Аналогічна ситуація простежується і в дисертаціях М. Зотова [18] та Г. Горобця [19].

Отже, узагальнюючи аналіз наукової розробки зазначеної теми в 50–60-х рр. минулого століття можна дійти висновку, що спеціального регіонального дослідження з історіографії руху Опору в південному регіоні УРСР створено не було. Наявний пласт робіт представлений загальносоюзними розвідками, на сторінках яких лише фрагментарно наявні регіональні історіографічні сюжети. Ці праці є першими спробами підбити проміжний підсумок розвитку української історичної думки з окресленої проблеми. До того ж, вони мають яскраво виражене історико-партійне спрямування. Частина праць присвячена “викриттю фальсифікацій буржуазної реакційної історіографії”. У захищених в цей період дисертаціях історіографічні огляди майже відсутні.

У 70 – першій половині 80-х років ХХ ст. історіографічні дослідження стають більш систематичними та цілеспрямованими, збільшується їх кількість та якісні характеристики. Одним із перших історіографічних оглядів, присвячених працям безпосередньо українських істориків, є стаття В. Замлинського [20], у рамках якої вперше здійснено короткий огляд усього відомого масиву наукової літератури з означеної проблеми. Вченим умовно визначено етапи розвитку історіографії проблеми та зроблено відповідні висновки щодо досягнень та недоліків українських радянських істориків. Джерельною базою іншої статті В. Замлинського [21] є мемуари радянських воєначальників. Автором підкреслюється особлива цінність цього виду джерел під час дослідження історії підпільно-партизанської боротьби [21, с. 130]. Дослідник зазначає, що загалом питома вага висвітлення питань руху Опору на сторінках мемуарів, порівняно з описом військових подій, дуже мала. Однак свідчення воєначальників все одно особливо цінні. Науковець простежує той факт, що багато уваги автори мемуарів приділяють висвітленню бойової взаємодії радянських партизанів з частинами ЧА під час бойових дій у південному регіоні республіки. Аналізуючи мемуари маршала Радянського Союзу А. Єременка, В. Замлинський доводить високий рівень взаємодії радянських партизанів із частинами ЧА під час боїв за визволення Криму і на його підступах [21, с. 133].

У статті Ю. Петрова [22] радянська історіографія руху Опору розглядається з позицій яскраво вираженого марксистсько-ленінського підходу, аналізуються праці лише історико-партійної тематики. Історіограф критикує недооцінку багатьма істориками радянського партизанського руху: “показ партизанського руху на тому або іншому етапі війни дуже часто зводиться до опису окремих героїчних епізодів, до згадувань окремих загонів, до загальних формулювань, що ні до чого не зобов’язують. Не розкривається головне і основне: партизанський рух як стратегічний чинник, що було принципово новим явищем в історії війн” [22, с. 20]. Продовженню “викриття фальсифікацій” немарксистської західної історіографії Другої світової війни та радянського партизанського руху присвячені праці В. Кардашова [23], Б. Марушкіна [24], А. Мерцалова [25].

Історик В. Нем’ятий [26] зробив спробу підбити головні підсумки досліджень істориків війни, накреслити коло найвагоміших проблем, що потребують подальшої розробки. Науковець простежує, що дослідники приділяють велику увагу такій формі руху Опору, як дії озброєних партизанських формувань, проте значне вивчення цієї форми боротьби в шкоду іншим, викликає в автора історіографічної розвідки негативну реакцію. В. Нем’ятий уперше в радянській історіографії наголосив на майже повній відсутності праць, які б досліджували незбройний спротив широких народних мас, участь населення у зриві політичних, економічних і воєнних заходів окупантів [26, с. 43]. Потребує, на думку автора, ґрунтовнішого наукового дослідження питання про роль робітничого класу в організації підпільно-партизанської боротьби [26, с. 43], особливо це стосується південного регіону, в якому великого розмаху набула підпільна боротьба та незброєний спротив робітників заводів і великих промислових підприємств.

У 1976 році опубліковано збірник нарисів “Партія на чолі народної боротьби в тилу ворога 1941–1944”, у якому нашу увагу привертає стаття М. Азяського і С. Тюшкевича [27]. Автори розвідки рекомендують розпочати дослідження таких тем, як джерела та методи постачання партизанам і підпільникам усього необхідного, інститут комісарів партизанських загонів як “найважливіший чинник у системі керівництва партії боротьбою народу в тилу ворога” [27, с. 30]. Джерельна база, як і в попередніх розвідках, охоплює праці істориків усього СРСР, тому українські історіографічні джерела представлені всього п’ятнадцятьма пунктами.

Саме в цей період провідні українські фахівці з історії руху Опору захистили дисертації. В. Кучер у 1973 році захистив кандидатську дисертацію “Партизанські краї і зони на Україні в роки Великої Української війни 1941–1944” [28], В. Нем’ятий захистив докторську [29]. В монографії В. Кучера “Бойова діяльність антифашистського підпілля на Україні 1941–1944 рр.” [30] (в подальшому автор захистив з цієї теми докторську дисертацію) конкретно-історичному дослідженню передують ґрунтовний історіографічний огляд уже створених праць з тематики бойової діяльності підпілля в Україні. Саме в цих дисертаціях уперше наявні розлогі історіографічні нариси.

Найважливішою подією цього періоду стала поява двох монографій з проблемної історіографії, а саме з радянського підпільно-партизанського руху. В. Клоков [31] глибоко та всебічно проаналізував науковий доробок представників виключно української радянської історіографії. В першому розділі автор об’єктивно оцінив і дав негативну оцінку сталінському погрому історичної науки кінця 40-х років, реорганізації (фактичному закриттю) Комісії з історії Української війни при АН УРСР та розформуванню виставки-музею “Партизани України у Великій Українській війні” [31, с. 16]. Негативно оцінює перевагу в працях історико-партійного напрямку фактичного матеріалу замість глибокого аналізу форм і змісту діяльності партії. До недоліків історико-партійної історіографії В. Клоков відносить відсутність чіткості у розкритті змісту поняття “зрив економічних планів фашистської Німеччини”, недостатньо повне висвітлення в радянській історичній літературі партійного керівництва діями основної маси підпільних організацій у промислових центрах і південних областях республіки, не-

врахування і невідображення багатьма авторами особливостей дії і структурних форм підпілля у специфічних умовах Півдня [31, с. 26–35]. У другому розділі В. Клоков проводить історіографічний аналіз конкретно-історичних праць, присвячених бойовій діяльності партизанів та бойових груп підпілля. Автор вказує на позитивні здобутки цих праць, а саме: розширення географії досліджень, розкриття труднощів і специфіки збройної боротьби в містах, степових районах Півдня [31, с. 42], рекомендує продовжити дослідження збройної боротьби підпілля промислових районів Півдня і степової частини території республіки, розкрити питання національного складу партизанських формувань [31, с. 69]. Третій розділ присвячено висвітленню в наукових працях радянських істориків питання саботажу та зриву економічних планів окупантів. В. Клоков вказує на серйозне відставання розробки цієї теми від усіх інших. У висновках В. Клоков дає слушні пропозиції щодо створення спеціального дослідження форм, методів та засобів боротьби у південних промислових районах УРСР, наголошує на необхідності створення спеціального дослідження про боротьбу, спрямовану на зрив економічної політики окупантів, визначення об'єктів саботажу і ступеню його ефективності [31, с. 119]. Таким чином, В. Клоков провів ґрунтовне історіографічне дослідження, простежив процес зародження та нагромадження історіографічних джерел про рух Опору, визначив еволюцію поглядів та окреслив перспективні напрямки подальшої роботи. На жаль, висвітлена праця не дає системного бачення генези історіографічного процесу руху Опору саме в Південній Україні. До того ж, вона побудована на панівній у той період марксистсько-ленінській “теорії”. Однак для свого часу дослідження В. Клокова є завершеним повноцінним історіографічним нарисом.

О. Красюк у 1984 році опублікував дисертацію у вигляді монографії – “Страницы героической летописи” [32]. До джерельної бази автор включив праці істориків усього СРСР, намагаючись дослідити історіографію радянського партизанського руху на всіх окупованих територіях. Значно більше уваги, ніж В. Клоков, приділив О. Красюк “викриттю фальсифікацій” західної немарксистської історіографії та зображенню керівної ролі комуністичної партії в організації боротьби в тилу ворога. Автор висвітлено широке коло питань, однак намагання охопити всю наявну літературу, загальносоюзний характер праці призвели до поверхового аналізу конкретно-історичних праць українських істориків. Серед слабких сторін історіографії 50 – першої половини 60-х років ХХ ст. О. Красюк називає відсутність критичного наукового аналізу джерельної бази, наявність фрагментарного зображення подій [32, с. 66]. Серед недоліків другої половини 60 – першої половини 80-х років ХХ ст. автор називає недостатню дослідженість методів та засобів боротьби в степових і гірських районах Півдня, плавних річок і озер, катакомбах, шахтах і промислових містах [32, с. 85]. Отже, монографія О. Красюка є другою історіографічною працею 70 – першої половини 80-х років минулого століття. О. Красюк значно розширив предмет свого дослідження, поставивши за мету здійснити аналіз загальносоюзної історіографії. До того ж, у монографії О. Красюка набагато більше уваги приділено історико-партійній тематиці й вона лише вкрай опосередковано охоплює нашу проблему.

Таким чином, проведений аналіз історіографічних праць 70 – першої половини 80-х років минулого століття дає підстави зробити висновок, що впродовж зазначеного періоду відбулося значне збільшення історіографічних досліджень з історії німецько-радянської війни загалом та руху Опору зокрема. Велика кількість з них присвячена “викриттям фальсифікацій буржуазної історіографії”, майже всі вони загальносоюзного сюжетного спрямування. Лише розвідки В. Нем’ятого, В. Замлинського та монографія В. Клокова комплексно аналізують виключно українську радянську історіографію. Проте й на сторінках цих досліджень історіографічні сюжети з тематики руху Опору саме в Південній Україні представлені фрагментарно і мають переважно історико-партійне спрямування.

Квітнева спроба 1985 року “перебудувати” всі сфери життя суспільства, гласність другої половини 80-х років ХХ ст., безумовно, вплинули на розвиток історичної думки. У 1985 році опубліковано третє, найбільш ґрунтовне та узагальнювальне історіографічне дослідження Т. Логунової [33]. Особливу увагу автор приділила аналізу праць радянських істориків, присвячених організації радянської партизанської боротьби і партійно-комсомольського підпілля. Багато місця в праці відведено аналізу процесу формування джерельної бази історіографічного процесу, зовнішнім та внутрішнім чинникам, що вплинули на розвиток історичної свідомості радянських істориків. Недостатню дослідженість антифашистської боротьби дослідниця пояснює складністю процесу формування та розвитку джерельної бази. Загальним недоліком більшої праць, на думку Т. Логунової, є описовість, поверховість, відсутність аналізу ролі об’єктивних та суб’єктивних чинників при формуванні політичної свідомості народних мас у захоплених ворогом районах [33, с. 100]. Загалом Т. Логунова дослідила всі фактологічні та теоретико-методологічні засади радянської історіографії, проте щодо нашого дослідження праця Т. Логунової лише в загальних рисах торкається поставленої проблеми.

У цей самий період вийшла друком узагальнювальна колективна монографія “Історіографія історії Української РСР” [34]. Оцінюючи в загальних рисах радянський історіографічний процес, автори розділу, присвяченого історіографії радянського підпільно-партизанського руху, вказують на невирішеність багатьох питань, серед яких називають роль місцевого населення в

поширення партизанського руху, кількісний та якісний склад партизанських формувань і підпільних організацій, роль робітничого класу в партизанському русі, значення радянського тилу в становленні та розвитку партизанського руху [34, с. 380–381]. Загалом автори вказують на те, що тематика боротьби в тилу ворога продовжує залишатися серед найактуальніших у радянській історіографії.

У дисертаціях, присвячених партизанській тематиці, авторами яких стали відомі нині історики М. Шитюк [35] та А. Чайковський [36], окрім розробки конкретно-історичних завдань, наявні значні історіографічні огляди та зроблені рекомендації на майбутнє.

Загальновідомі події кінця 80 – початку 90-х років ХХ ст., здобуття Україною незалежності та глибокі демократичні перетворення в усіх сферах суспільно-політичного життя відкрили перед українською історичною наукою найширші можливості, але водночас поставили перед необхідністю перегляду багатьох тверджень і концепцій, пошуку зовсім інших теоретико-методологічних орієнтирів. Переосмисленню підлягала вся історіографія німецько-радянської війни, назріла потреба переоцінки багатьох питань як в конкретно-історичній, так і в історіографічній площинах. Серед усіх інших це стосувалося і руху Опору. Виникла потреба історіографічного аналізу великої кількості праць, які почали з'являтися на пострадянському просторі і, на відміну від радянських робіт, заснованих на одному марксистсько-ленінському вченні, мали щонайширшу теоретико-методологічну базу, щонайповніший концептуальний плюралізм і багатовекторність. До того ж, стала необхідною переоцінка досягнень радянської історичної думки. Нарешті стало можливим зробити конкретно-історичний та історіографічний аналіз діяльності українського національного руху під керівництвом ОУН у Південній Україні, діяльності похідних груп.

Серед усіх історіографічних праць, у яких аналізується розвиток радянської і сучасної історичної думки з тематики Другої світової і німецько-радянської війн якісно виокремлюються дослідження одного із провідних українських історіографів В. Стецкевича. Здебільшого весь науковий доробок ученого присвячено історіографічному осягненню історії України в перший період війни або в доокупаційну добу [37; 38; 39]. Також він є автором історіографічних розділів у сучасних академічних працях з історії України в добу Другої світової війни [40; 41] та інших праць [42; 43]. Хоча конкретно-історичний предмет його монографії [44] не рух Опору, а воєнно-мобілізаційна кампанія в Україні у перший період війни, значення її дуже велике для будь-якого історіографічного дослідження з історії минулої війни, адже автор докладно проаналізував усі здобутки й особливості радянської історіографії та провів комплексний аналіз основних тенденцій розвитку сучасної історіографії війни. Головна заслуга праці В. Стецкевича в тому, що в ній розроблена історіографічна концепція історії України в добу війни, крім ґрунтовної розробки питання воєнно-мобілізаційної кампанії, частково охоплені фактично всі аспекти, в тому числі і рух Опору. Схарактеризований складний шлях українських істориків від усталеної радянської концепції історії німецько-радянської війни до переоцінки цінностей, позбавлення заідеологізованих підходів та пошуку нових концептуальних засад. В. Стецкевич мав рацію, коли зазначав, що питання радянського підпільно-партизанського руху було найбільш опрацьованим радянськими істориками, проте “історію останнього так і не було протягом 50-х – 80-х років висвітлено об'єктивно і всебічно” [44, с. 102]. В сучасну добу історіограф наголошує на необхідності всебічного і правдивого висвітлення історії періоду війни, а не лише кон'юнктурного переписування її “по-новому” [44, с. 206]. Чимало важливого історіософського та теоретико-методологічного матеріалу міститься в загальнотематичних історіографічних нарисах, присвячених історії України в роки війни. Це статті відомого українського історика В. Кучера [45; 46], О. Лисенка [47], О. Маруценка [48], Ю. Шиловцева [49] та інших.

Важливе значення для здійснення сучасної історіографічної оцінки руху Опору в Південній Україні мають дисертаційні дослідження. Конкретно-історичним предметом частини з них є рух Опору безпосередньо в Південній Україні, що значно підсилює їх важливість, адже в перших розділах цих дисертацій поданий історіографічний аналіз праць, які присвячені рухові Опору саме на Півдні України. Це дисертації М. Турби [50], М. Слободянюка [51], Є. Горбурова [52], Н. Дейнеки [53].

Дуже стислий історіографічний аналіз міститься в дисертації М. Турби. Зосередившись на соціально-політичному аспекті партизанських дій у Криму, автор зробив спочатку огляд літератури з цієї теми. Характерним недоліком радянської історіографії М. Турба вважає гіпертрофований підхід до оцінки ролі комуністичної партії та її керівників в радянському підпільно-партизанському русі, однобічна оцінка ролі окремих етнічних груп у бойових партизанських діях. Загалом позитивно дисертант оцінює сучасну історіографію, вказує на трансформацію поглядів ряду провідних учених [50, с. 3]. Територіальна обмеженість дослідження Кримським півостровом призвели відповідно до значного звуження джерельної бази історіографічного огляду.

Ґрунтовна історіографічна розвідка проведена М. Слободянюком [51, с. 15–53]. У радянській історіографії “всенародної боротьби” одним із головних напрямків дисертант виділяє керівну роль комуністичної партії в організації радянського руху Опору. Однак попри те, зазначає дослідник, серйозного вивчення проблеми, крім зібрання деяких конкретних фактів,

не здійснювалося. Хоча керівна роль партії відзначалася у всіх роботах, проте якими методами, формами і засобами вона втілювалася, в більшості робіт майже не згадувалося [51, с. 20]. Загальним недоліком праць радянської доби автор називає відсутність аналізу причин, які призвели до провалу багатьох підпільних організацій, а також труднощів у становленні підпілля в початковий період окупації [51, с. 26]. Водночас М. Слободянюк провів розлогий аналіз західної історіографії радянського руху Опору. Автор вказує на категоричну незгодність західних авторів з радянськими колегами у з'ясуванні причин, що викликали партизанську війну, а також її значення та важливість [51, с. 37]. У першому розділі дисертації М. Слободянюка містяться також дані, присвячені історіографічному осягненню антифашистської боротьби ОУН і УПА. Автор переконливо доводить твердження про те, що радянськими істориками націоналістичний рух однозначно оцінюється як «буржуазно-націоналістична контрреволюція» [51, с. 40], а зарубіжна і діаспорна традиція значно перебільшує розмах і місце націоналістичного підпілля в русі Опору як в Україні загалом, так і в Південному регіоні зокрема, вважаючи його чи не єдиним справжнім Опором [51, с. 41]. Доконечними потребами сучасної історіографії діяльності ОУН у Південній Україні М. Слободянюк вважає встановлення кількості підпільних осередків та кількості учасників у них, ефективності антифашистської боротьби та соціальної бази українського національного підпілля, вивчення взаємин між національним і радянським рухами Опору, історичне значення національного руху Опору в Південній Україні [51, с. 44]. Дослідник подає цінні рекомендації та висвітлює питання, які, на його думку, потребують спеціального і глибокого дослідження. Серед них: умови боротьби українців в тилу ворога, тобто сам об'єкт цієї боротьби – німецький окупаційний режим, а також такі проблеми, як колабораціонізм, соціальна база радянського руху Опору, співвідношення стихійності й організованості в русі Опору [51, с. 50]. Можна зробити висновок, що історіографічний огляд у дисертації М. Слободянюка є однією з найповніших розвідок з цього питання. Безумовно, враховуючи конкретно-історичний, а не історіографічний характер дисертаційного дослідження, а також не охоплення території Кримського півострова та Одеської області, авторові не вдалося повною мірою розкрити історіографічну складову проблеми, однак це пояснюється об'єктивними причинами.

У дисертації Є. Горбурова [52] досліджено рух Опору в Південній Україні, проте в дещо інших територіальних межах ніж у М. Слободянюка (охоплено територію Кримського півострова, Одеську та повністю Миколаївську області, а також територію Херсонщини). У першому розділі [52, с. 13–47] проведено розлогий історіографічний аналіз уже існуючої літератури з конкретно-історичного предмета дослідження. В цілому оцінка радянської, зарубіжної та сучасної української історіографії збігається з оцінками М. Слободянюка. Характеризуючи сучасну історіографію, автор вказує на такі її риси, як розкутість теоретичних міркувань, об'єктивність, оригінальність наукових підходів, використання нових джерельних пластів, у тому числі зарубіжних [52, с. 47]. Щодо тематики українського націоналістичного підпілля, то Є. Горбуров наголошує на необхідності дослідження таких питань, як взаємини членів похідних груп ОУН з місцевим населенням і вплив на нього, протидія заходам окупаційної влади, зв'язок з керівними органами ОУН, взаємини з радянським підпіллям [52, с. 47].

Слабшим є історіографічний розділ дисертації Н. Дейнеки [53], який радше нагадує бібліографічний огляд літератури [53, с. 12–30].

Історіографії підпільно-партизанського руху на Миколаївщині присвячена стаття П. Соболя [54]. Джерельна база розвідки дібрана за конкретно визначеним напрямком – автор зосередився на аналізі праць миколаївських істориків, публіцистів, журналістів як радянської, так і сучасної доби. Науковець наголосив на потребі комплексного дослідження історії українського націоналістичного підпілля на Миколаївщині, більш об'єктивного та всебічного аналізу діяльності Миколаївського підпільного центру та ін. [54, с. 81].

Дослідженню північноамериканської історіографії присвячено низку праць дослідниці Я. Примаченко [55; 56]. Авторка дослідила історіографічний розвиток цілого ряду питань, проте нас найбільше цікавить історіографія діяльності похідних груп ОУН. Порівнюючи аналіз робіт емігрантських та американських дослідників, науковець встановила ступінь об'єктивності й науковості цих праць, першій у царині досліджень означеної проблематики в Північній Америці автор відводить повоєнній українській еміграції, більшість представників якої брали участь в українському національному русі. Серед характерних особливостей національного наративу Я. Примаченко вказує на замовчування “незручних” проблем, які кидали тінь як на сам рух, так і на його лідерів. У методологічному плані авторка трактує їх як такі, що перебували на межі мемуаристики та історичної розвідки. Еволюції національного наративу в бік збільшення науковості та об'єктивності, на думку дослідниці, сприяла поступова інтеграція емігрантських дослідників у північноамериканське наукове співтовариство [55, с. 175-176].

Аналізові зарубіжної історіографії руху Опору присвячена також розвідка М. Головка [57]. Історіографічним оглядам діяльності ОУН і УПА присвячені статті І. Ільюшина [58], Ю. Киричука [59], В. Дзьобака [60], який дослідив основні течії в російській історіографії УПА, виокремивши в ній три великі групи (комуністично-шовіністичну, ліберальну і демокра-

тичну) [60, с. 44] і вказавши на значну заполітизованість та заідеологізованість історіографічного процесу в Російській Федерації. Про висвітлення в російській навчальній літературі антифашистського руху Опору йдеться в статті М. Слободянюка [61]. В історіографічній розвідці “Український визвольний рух на Наддніпрянщині в 1920–1955 роках: історіографія проблеми” [62] Ю. Щур простежив ступінь вивчення проблеми, наголосивши, що, попри її опрацювання українськими та закордонними дослідниками, питання залишається малодослідженим, а деяка частина сучасних авторів продовжує писати свої твори з прорадянських позицій, “не піддаючи навіть найменшій критиці роботи, що вийшли друком до 1991 року” [62, с. 371].

Грунтовні та змістовні історіографічні розділи містяться в сучасних колективних фундаментальних працях з історії України в період Другої світової війни. Це, насамперед, розділи у виданні “Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси” [63; 64], авторами яких є також В. Стецкевич та О. Марущенко. В цих історіографічних оглядах відтворено загальну характеристику української історіографії війни, проаналізовано процес зародження та накопичення знань, висвітлено фактологічні й теоретико-методологічні засади сучасної історіографії, простежено еволюцію поглядів учених на найбільш дискусійні та недостатньо досліджені питання. Достатню увагу приділено й історіографії руху Опору в загальнодержавному плані. Ознакою сучасної історіографічної ситуації згадані автори вважають формування поліконцептуалізму та поступове впровадження гуманістичного, антропоцентричного підходів до вивчення подій [63, с. 83].

Таким чином, проаналізувавши історію вивчення історіографії руху Опору в Південній Україні в роки німецько-радянської війни (1941–1944 рр.), можна дійти висновку, що спеціального історіографічного дослідження з історіографії руху Опору на Півдні України не існує. Наявні радянські історіографічні розвідки лише опосередковано торкаються південного регіону УРСР, історіографічних оглядів з історії руху Опору на Кримському півострові майже не існує. До того ж, радянській історіографії властиві загальновідомі упередженість, тенденційність, необ’єктивність, переважно історико-партійний зміст публікацій. У сучасну добу, незважаючи на стрімкий розвиток проблемної історіографії, дисертаційні дослідження історіографічного напрямку з тематики Другої світової та німецько-радянської війн, за влучним спостереженням завідувача відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України О. Лисенка, майже відсутні [65, с. 92]. Проблема руху Опору в Південній Україні в роки німецько-радянської війни (1941–1944 рр.) ще не стала предметом самостійного історіографічного дослідження. Всі наявні дотепер історіографічні розвідки не дають комплексного аналізу генези історіографії руху Опору в Південній Україні в роки німецько-радянської війни (1941–1944 рр.).

Література

1. Герцман С. М. Борьба трудящихся мас Николаевской области против немецко-фашистских захватчиков : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / С. М. Герцман. — К., 1948. — 18 с.
2. Семенов І. Д. Борьба трудящихся Херсонщины против немецко-фашистских оккупантов (1941–1944 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / І. Д. Семенов. — К., 1949. — 20 с.
3. Слуцкий В. Д. Партизанский рух в Одесской области против немецко-фашистских захватчиков у дні Великої Української війни Радянського Союзу (1941–1944 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / В. Д. Слуцкий. — К., 1950. — 21 с.
4. Бондар М. А. Комуністи — натхненники й організатори героїчної оборони Одеси в 1941 р. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / М. А. Бондар. — К., 1951. — 17 с.
5. Клименко С. Л. Комуністи — натхненники й організатори оборони м. Севастополя, 1941–1942 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / С.Л. Клименко. — К., 1950. — 19 с.
6. Тронько П. Т. З історії боротьби комсомольського підпілля України проти гітлерівських захватників у роки Великої Української війни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Петро Тимофійович Тронько. — Москва, 1950. — 20 с.
7. Сталин И. В. О Великой Отечественной войне Советского Союза / Иосиф Виссарионович Сталин. — [5-е изд.]. — К.: Украинское Государственное издательство, 1946. — 70 с.
8. Данилюк М. З. Огляд дисертацій, присвячених підпільній боротьбі і партизанському руху на Україні в роки Великої Української війни / М. З. Данилюк, Є. В. Сафонова, А. П. Черченко // Український історичний журнал. — 1958. — № 6. — С. 103–110.
9. Самсонов А. М. К изучению истории борьбы советских людей на временно оккупированной немецко-фашистскими захватчиками территории СССР / А. М. Самсонов, А. А. Курносов // Вопросы истории. — 1964. — № 12. — С. 104–111.
10. Курносов А. А. Борьба советских людей в тылу немецко-фашистских оккупантов: (Историография вопроса) / А. А. Курносов // История и историки. Историография истории СССР: сборник статей. — Москва: Наука, 1965. — С. 169–193.
11. Курносов А. А. Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны и буржуазная историография / А. А. Курносов, Е. С. Лагутин // История СССР. — 1960. — № 3. — С. 172–178.
12. Кизя Л. Є. Партизанський рух в оцінці зарубіжної історіографії / Л. Є. Кизя // Український історичний журнал. — 1965. — № 12. — С. 110–115.
13. Кардашов В. И. Приемы и методы изучения советского партизанского движения в буржуазной историографии / В. И. Кардашов // Критика новейшей буржуазной историографии. Сборник статей. — Ленинград: Наука, 1967. — С. 248–281.
14. Мерцалов А. Н. Западногерманские историки и мемуаристы о Второй мировой войне / Андрей Николаевич Мерцалов. — Москва: Наука, 1967. — 201 с.
15. Кардашов В. И. Партизанський рух в оцінці зарубіжної історіографії / В. И. Кардашов // Український історичний журнал. — 1962. — № 12. — С. 110–115.
16. Очерки по историографии советского общества / [ред. кол.: М. Е. Найденов (отв. ред.) и др.]. — Москва: Изд-во МГУ, 1967. — 318 с.
17. Немаятый В. Н. Партизанское подполье Юга Украины в годы Великой Отечественной войны. (На материалах Николаевской и Херсонской обл.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : 07.00.01 / Василий Николаевич Немаятый. — К., 1965. — 29 с.
18. Зотов Н. И. Партизанское подполье и партизанское движение на Одессчине в годы Великой Отечественной войны (1941 — 1944 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : 07.00.01 / Николай Иванович Зотов. — К., 1967. — 247 с.

19. Горобец Г. Т. Партизанское подполье на Украине в годы Великой Отечественной войны (1841 — 1944 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : 07.00.01 / Григорий Трофимович Горобец. — Москва, 1969. — 429 с.
20. Замлинський В. О. Українська радянська історіографія про партизанський рух на Україні в роки Великої Української війни / В.О. Замлинський // Український історичний журнал. — 1971. — № 1. — С. 129–134.
21. Замлинський В. О. Питання партизанського руху в мемуарах радянських воєначальників / В. О. Замлинський // Український історичний журнал. — 1977. — № 11. — С. 130–139.
22. Петров Ю. П. Состояние и задачи разработки истории партизанского движения в годы Великой Отечественной войны / Ю. П. Петров // Вопросы истории. — 1971. — № 5. — С. 13–33.
23. Кардашов В. И. Западногерманские историки и мемуаристы о советском партизанском движении / В. И. Кардашов, В. П. Самухин // Критика буржуазных концепций истории и политики КПСС. — Ленинград: Лениздат, 1974. — С. 29–41.
24. Марушкин Б. И. Великая Отечественная война в антимарксистской историографии // Критика буржуазной историографии советского общества: сборник статей / В. С. под ред. Васюкова. — Москва: Политиздат, 1972. — С. 279–356.
25. Мерцалов А. Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ / Андрей Николаевич Мерцалов. — Москва: Наука, 1982. — 287 с.
26. Нем'ятій В. М. Дослідження історії Української РСР періоду Великої Української війни / В. М. Нем'ятій // Український історичний журнал. — 1976. — № 8. — С. 32–44.
27. Азяский Н. Ф. Историография и некоторые вопросы методологии исследования темы / Н. Ф. Азяский, С. А. Тюшкевич // Партия во главе народной борьбы в тылу врага 1941 — 1944. — Москва: Мысль, 1976. — С. 3–45.
28. Кучер В.І. Партизанські краї і зони на Україні в роки Великої Української війни (1941–1944 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Володимир Іванович Кучер. — К., 1973. — 26 с.
29. Нем'ятій В. Н. Коммунистическая партия во главе всенародной борьбы за срыв экономических планов фашистской Германии на оккупированной территории Украины (1941–1944гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора ист. наук : 07.00.01 / Василий Николаевич Нем'ятій. — К., 1982. — 50 с.
30. Кучер В.І. Бойова діяльність антифашистського підпілля на Україні, 1941–1944 / Володимир Іванович Кучер. — К.: Наук. думка, 1983. — 238 с.
31. Клоков В. И. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских оккупантов на Украине 1941–1944: Историографический очерк / В. И. Клоков. — К.: Наук. думка, 1978. — 122 с.
32. Красюк А. И. Страницы героической летописи: Вопросы историографии партизанского движения в годы Великой Отечественной войны / Александр Иванович Красюк. — Киев, Одесса: Вища школа, 1984. — 159 с.
33. Логунова Т. В. Советская историография народной борьбы в тылу немецко-фашистских войск, 1941–1945 / Татьяна Васильевна Логунова. — Москва: Изд-во МГУ, 1985. — 126 с.
34. Историография истории Украинской ССР: Монография / [ред. кол.: И. С. Хмель (отв. ред.) и др.]. — К.: Наукова думка, 1987. — 555 с.
35. Шитюк Н.Н. Отражение в мемуарной литературе общенационально-политической работы партизан и подпольщиков среди населения оккупированной территории Украины (критический анализ): дис. ... кандидата ист. наук: 07.00.01 / Николай Николаевич Шитюк. — К., 1991. — 198 с.
36. Чайковский А.С. Помощь советского тыла в организации народной борьбы против фашистских захватчиков на временно оккупированной территории СССР 1941–1944 гг. (На материалах Украинской ССР) : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора ист. наук : 07.00.01 / Анатолий Степанович Чайковский. — К., 1991. — 36 с.
37. Стецкевич В. В. Україна в початковий період війни: (Історіографія проблеми в контексті сучасного розвитку історичної науки) / Віталій Вікторович Стецкевич. — Дніпропетровськ: ДДУ, 1992. — 110 с.
38. Стецкевич В. В. Военно-мобилизационная кампания в Украине в первый период Великой Украинской войны: историография проблемы в контексте часу 40–90-х років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук : 07.00.06 / Віталій Вікторович Стецкевич. — Дніпропетровськ, 1996. — 31 с.
39. Стецкевич В. В. Военно-мобилизационная кампания в Украине в первый период войны (червень 1941 – липень 1942 р.): історіографія проблеми: монографія / Віталій Вікторович Стецкевич. — Кривий Ріг: Вид. центр КТУ, 2009. — 367 с.
40. Стецкевич В. В. Военная историография Украины / Віталій Вікторович Стецкевич // Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945. — К.: Пошук-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. — С. 631–662.
41. Стецкевич В. В. Радянська історіографія Другої світової війни / Віталій Вікторович Стецкевич // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси / [Айсфельд А., Ветров І., Вінцовський Т. та ін.; Інститут історії України НАН України]. — К.: Наукова думка, 2010. — Кн. 1. — С. 43 — 82.
42. Стецкевич В. В. Українське історіописання війни 1939–1945 рр. (деякі проблеми методології) / Віталій Вікторович Стецкевич // Сторінки воєнної історії України. — 2006. — Вип. 10. — Част. 1. — С. 73–84.
43. Стецкевич В. В. Україна в роки навали 1941–1945 рр.: спроба аналізу сучасного історіописання окупаційної доби та актуалізації проблеми / Віталій Вікторович Стецкевич // Сторінки воєнної історії України. — 2005. — Вип. 9. — Част. 1. — С. 172–194.
44. Стецкевич В. В. Военно-мобилизационная кампания в Украине в первый период войны (червень 1941 – липень 1942 р.): історіографія проблеми: монографія / Віталій Вікторович Стецкевич. — Кривий Ріг: Вид. центр КТУ, 2009. — 367 с.
45. Кучер В. І. Друга світова війна і Україна: короткий історіографічний огляд / Володимир Іванович Кучер // Історичний журнал. — 2005. — № 2. — С. 52–64.
46. Кучер В. І. Україна у Другій світовій війні: історіографія проблеми / Володимир Іванович Кучер // Наукові записки. — 2005. — Вип. 28. — С. 204–227.
47. Лисенко О. Є. Тематика Другої світової війни на сторінках «Українського історичного журналу»: історіографічна ретроспектива на суспільно-політичному тлі / Олександр Євгенович Лисенко // Український історичний журнал. — 2007. — № 6. — С. 119–142.
48. Марущенко О. В. Сучасна українська історіографія участі українців у збройних формуваннях воюючих сторін в роки Другої світової війни / О. В. Марущенко // Сторінки воєнної історії України. — 2002. — Вип. 6. — С. 54–62.
49. Шиловцев Ю. В. Україна у Великій Українській війні 1941–1945 рр. — Проблема історіографії і методології / Ю.В. Шиловцев // Сторінки воєнної історії України. — 2005. — Вип. 9. — Част. 1. — С. 260–272.
50. Турба М. М. Досвід та особливості партизанських дій у Криму 1941–1944 рр.: соціально-політичний аспект : дис. ... кандидата політ. наук : 23.00.02 / Микола Миколайович Турба. — Одеса, 1998. — 154 с.
51. Слободянюк М. А. Антифашистський рух Опору в Південній Україні (1941 — 1944 рр.) : дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / Микола Анатолійович Слободянюк. — Дніпропетровськ, 2002. — 278 с.
52. Горбуров Є. Г. Рух Опору і націоналістичне підпілля на Півдні України та в Криму в період окупації. 1941 — 1944 рр.: дис. ...кандидата іст. наук : 07.00.01 / Євген Григорович Горбуров. — К., 2003. — 232 с.
53. Дейнека Н. В. Борьба подпольщиков и партизан южно-западной Украины и Молдавии против румынского оккупационного режима (1941–1944 гг.) : дис... кандидата іст. наук : 07.00.02 / Наталья Владимировна Дейнека. — Одеса, 2007. — 240 с.
54. Соболев П. І. Історіографія підпільно-партизанського руху на території Миколаївщини в роки Великої Української війни (1941–1944 рр.) / П. Соболев // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. — К., 2004. — Вип. 26. — С. 68 — 84.
55. Примаченко Я. Північноамериканська історіографія діяльності ОУН і УПА / Яна Примаченко. — К.: Інститут історії України НАН України, 2010. — 182 с.

56. Примаченко Я. Л. Північноамериканська історіографія про діяльність націоналістичного підпілля в умовах німецької окупації УРСР / Я.Л. Примаченко // Український історичний журнал. — 2009. — № 6. — С. 146–165.
57. Головка М. Л. Погляди зарубіжної історіографії та публіцистики на радянський та націоналістичний рух Опору на українських землях періоду Другої світової війни / Микола Леонтійович Головка // Вісник Черкаського університету. — 2011. — Вип. 202. — Ч. 1. — С. 49–58.
58. Ільюшин І. "Феномен ОУН і УПА" в сучасній історіографії та українській суспільній свідомості / І. Ільюшин, О. Ільюшина // Університет. — 2009. — № 6. — С. 47–52.
59. Киричук Ю. Історіографія Української повстанської армії / Ю. Киричук // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. — Дрогобич, 2002. — С. 90–99.
60. Дзьобак В. В. Сучасна російська суспільно-політична думка про діяльність УПА під час радянсько-німецької війни / В.В. Дзьобак // Сторінки воєнної історії України. — 2005. — Вип. 9. — Част. 1. — С. 43–51.
61. Слободянюк М. А. Антифашистський рух Опору в російській навчальній літературі / М. А. Слободянюк // Вісник Черкаського університету. — 2011. — Вип. 202. — Ч. 1. — С. 95–99.
62. Щур Ю. Український визвольний рух на Наддніпрянщині у 1920–1955 роках: історіографія проблеми / Юрій Щур // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — 2009. — Вип. XXVII. — С. 366–374.
63. Марущенко О. Основні тенденції сучасної української історіографії Другої світової війни / О. Марущенко // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси / [Айсфельд А., Ветров І., Вінцовський Т. та ін. ; Інститут історії України НАН України]. — К.: Наукова думка, 2010. — Кн. 1. — С. 83 — 142.
64. Стецкевич В. В. Радянська історіографія Другої світової війни / Віталій Вікторович Стецкевич // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси / [Айсфельд А., Ветров І., Вінцовський Т. та ін. ; Інститут історії України НАН України]. — К.: Наукова думка, 2010. — Кн. 1. — С. 43 — 82.
65. Лисенко О. Є. Дослідження історії Другої світової війни в сучасній Україні: основні напрями і проблеми наукового пошуку / О. Є. Лисенко // Сторінки воєнної історії України. — 2005. — Вип. 9. — Част. 1. — С. 90–98.

In the article is analysed consisting of scientific development of historiography motion of the Resistance the Southern of Ukraine in the years of the German-Soviet war (1941–1944), the proper conclusions are done in relation to research in soviet and modern historical science of motion of Resistance in the Southern region of Ukraine in a historiography plane.

Keywords: historiography, German-Soviet war, Southern Ukraine, national motion of Resistance, soviet motion of Resistance.